

Magdalena Swaryszewska

Sanktuarium maryjne XX.Orionistów w Zielenicach¹

Zielenice leżą w centrum Wyżyny Miechowskiej, około 10 km na wschód od Słomnik, w łagodnie sfalowanym, bezleśnym krajobrazie rolniczym. Zespół kościelny z plebanią i wikarówką oraz nowym Domem Pielgrzymia znajduje się na północnym skraju wsi, granicząc bezpośrednio z parkiem dawnego dworu i niewielką skupiną zabudowy zagrodowej.

Miejsce to, usytuowane na wysokości około 250 mn.p.m., geologicznie należy do utworów jurajskich, pokrytych glebami piaszczystymi i gliniastymi. Jest to dział wodny pomiędzy rzeką Ścieklec i Szreniawą. Panuje tu korzystny klimat o małej amplitudzie dobowej wilgotności i temperatury, dobrym przewietrzaniu i długim okresie wegetacji.

Nazwę wsi Zielenice spotykamy już w XIII wieku w dokumencie fundacyjnym klasztoru benedyktynek w Staniątkach. W połowie XIV w. istnieje parafia i drewniany kościół pw. św. Mikołaja, wkrótce też Zielenice znalazły się w uposażeniu misjonarzy katedry krakowskiej. Pod koniec XIV w. Zielenice przeszły w ręce prywatne. Źródła podają m.in. Tęczyńskich, Wielogłowskich, wreszcie Stadnickich, z którymi wiąże się epizod ariański zielenickiego kościoła. W końcu XV stulecia wieś jest własnością Dobryszewskich, którzy zapisują ją nowicjatomu jezuitów w Krakowie.

W 1613 roku kanonik Mikołaj Taranowski, brat pani Dobryszowskiej, przywozi obraz Matki Bożej, stanowiący kopię obrazu z Santa Maria Maggiore w Rzymie (zwanego Salus Populi Romani) i przeznaczony do głównego ołtarza kościoła w Zielenicach. Ufundowano też nowy ołtarz, a wkrótce obraz otoczony szczególnym kultem zasłynął cudami i łaskami. W połowie XVII w. w Zielenicach istniał już zorganizowany ruch pielgrzymkowy. Dekretem z 1654 r. biskupa krakowskiego Piotra Gembickiego obraz uznano za cudowny, wkrótce został też wzniesiony nowy, drewniany kościół z trzema ołtarzami.

Pod koniec XVII wieku szczególnym czcicielem Matki Bożej Zielenieckiej został starosta biecki Franciszek Szembek, cudownie uzdrowiony w czasie błagalnej pielgrzymki do Zielenic w 1681 r. Wzniósł on, zachowany do dziś, murowany kościół pw. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny, ufundował i uposażył preben-

dę Różańca Świętego. Zielenice stały się ważnym, lokalnym ośrodkiem pielgrzymkowym, choć w XVIII stuleciu odnotowano zubożenie parafii i wsi. W połowie XVIII w. proboszcz Andrzej Bobiński podjął udaną próbę podźwignięcia sanktuarium zielenickiego do pierwotnego, kwitnącego stanu. Na uwagę zasługują tu nie do końca przebadane kontakty z bernardynami krakowskimi, którzy, być może wzorem Kalwarii Zebrzydowskiej, zaprowadzili w Zielenicach Drogę Krzyżową (1753 r.)

Po kasacie zakonu jezuitów wieś przechodzi w ręce prywatne. Burzliwy koniec XVIII stulecia przyniósł kolejne ciężkie czasy. Cenne wota oddano na cele patriotyczne (m.in. na potrzeby powstania kościuszkowskiego), a granice zaborów odcięły Zielenice od Małopolski, skąd przybywała większość pielgrzymek. W połowie XIX w. odnotowano pożar kościoła i konfiskatę majątku wraz z zapisami i fundacjami. Jednak kult Matki Boskiej Zielenickiej trwa nadal, a społeczność Zielenic wydaje się obdarzona szczególną łaską prawości i pobożności. Do roku 1890 w miejscowej Księżce Uzdrawień zanotowano ponad 1000 cudów.

Koniec XIX w. i początek dziesięciolecia XX w. to okres zmian na lepsze i odnowy. Dzięki proboszczowi Franciszkowi Podczaskiemu odrestaurowano świątynię, wzniesiono nową plebanię, zasadzono liczne drzewa. Prace te kontynuowane były w okresie międzywojennym.

Sanktuarium szybko też odnowiono po zniszczeniach II wojny. W 1965 r. parafia i kościół w Zielenicach były organizatorami Diecezjalnego Dnia Maryjnego, zaś w 1979 roku biskup kielecki przekazuje parafię i sanktuarium księżom orionistom, członkom zgromadzenia zakonnego pod nazwą Małe Dzieło Boskiej Opatrzności². Duszpasterstwo parafii objął zasłużony ks. Józef Józefiak, a po nim ks. Stanisław Drajczyk. W dniu 10 czerwca 1983 r. Ojciec Święty Jan Paweł II dokonał w Częstochowie koronacji cudownego obrazu Matki Boskiej Zielenickiej³.

Założenie kościelne w Zielenicach jest niewielkie, lecz bardzo interesujące, tak pod względem ukształtowania terenu, jak i zabudowy oraz zadrzewień. Jest to zwarty kompozycyjnie i funkcjonalnie układ, usytuowany po dwu stronach łagodnego zakrętu drogi, która wąwozem przedziela kościół i plebanię. Nad drogą przerzucono z dawną most, łączący plac kościelny i dziedziniec plebanii.

Dominatą założenia jest barokowy kościół parafialny - Sanktuarium Maryjne pod wezwaniem Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny. Budowla ta, wzniesiona na miejscu dwóch poprzednich kościołów drewnianych, jest jednonawowa, sklepiona kolebkowo kopułą nad czworobocznym prezbiterium. Na wysokim, krytym blachą dachu, wznosi się sygnaturka. Zachodnia elewacja świątyni rozwiązana jest w formie szczytu z naczółkiem i pilastrami, o mocno zarysowanych gzymśach. Wnętrze doświetlają duże, czworoboczne, lekko wysklepione okna. Z pastelowymi polichromiami mocno kontrastują ciemne, bogato złożone ołtarze. Po odnowie trwającej od lat sześćdziesiątych całość prezentuje się znakomicie. Kościół kryje się częściowo w starych ponad 200-letnich drzewach.

Most, spinający krawędzie wąwozu na wysokości około 4 metrów, prowadzi na plebanię, ocienioną olbrzymią lipą i kasztanowcami. Obok zachowała się stara szkoła oraz okazała studnia, której woda wstawiona jest cudownymi uzdrowieniami. Za plebanią rozciąga się ogród i sad, dalej pola uprawne w szerokiej, sfalowanej perspektywie.

Można przyjąć, że ogólna dyspozycja przestrzenna założenia wywodzi się z XIV w. Najpewniej w tym samym miejscu wznoszono kolejne budowle kościelne i mieszkania plebana, trwałe są też granice działek i drzewostan. Ostateczna, zbliżona do dzisiejszej postać układu przestrzennego uformowała się na przełomie XIX i XX wieku.

Założenie w Zielenicach jest ważnym ośrodkiem pielgrzymkowym i atrakcyjnym, dobrze osadzonym w tradycji regionu zabytkiem polskiego sarmatyzmu. Usytuowane w harmonijnym, rolniczym krajobrazie, zwarte i czytelne, ma liczne historyczne i przestrzenne powiązania z miejscowym dworem i wsią, funkcja i forma układu doskonale wyrażają jego treść i skoncentrowane tu emocje pokoleń. Obiekt objęty jest ochroną konserwatorską.

Przypisy:

¹ Niniejszy tekst i ilustracje stanowią wyciąg z opracowania "Ewidencja zabytkowych założeń zielonych województwa krakowskiego - Zielenice gm. Radziemice. Ogród plebański z kościołem parafialnym", aut. Magdalena Swaryszewska i Karolina Grodziska, Kraków 1993 r. Mps Archiwum Państwowej Służby Ochrony Zabytków w Krakowie. Historię Zielenic i szczegółowy opis kościoła wraz z wyposażeniem zawiera publikacja "Sanktuarium Maryjne w Zielenicach" autorstwa Iwony Podgórnik, wyd. Księży Orionistów - Warszawa 1982 r.

² Ich regułę zatwierdzono w 1906 r., do Polski przybyli w r. 1923. Za zadanie mają pracę duszpasterską wśród młodzieży, oraz organizowanie i prowadzenie domów dla ubogich i upośledzonych.

³ Prymas Tysiąclecia Stefan Kardynał Wyszyński nazwał Ją "Salus Populi Polonici".

The Orionist Shrine of Our Lady at Zielenice

(SUMMARY)

Zielenice is a village lying to the north of Cracow on the Plateau of Miechów in an agricultural landscape of gently undulating hills of arable farmland. The church, presbytery and priests' house, and a pilgrims' boarding house are to be found in the shade of the ancient trees of the former park.

The earliest record of Zielenice goes back to the 13th century, when it was listed in the property belonging to the estate of the Benedictine Convent at Staniątka. By the 14th century a parish had already been founded here, while at the turn of the 16th and 17th centuries the property passed to the Jesuits.

In 1613 Canon Mikołaj Taranowski brought a copy of the Salus Populi Romani Madonna from the Church of Santa Maria Maggiore, Rome, to Zielenice. The painting was placed over the main altar in the church and soon acquired a reputation for working graces

and miracles. By the mid-17th century there was already a steady traffic of pilgrims coming to Zielenice. A bishop's decree was issued acknowledging the painting's power to work miracles, and soon a bigger, wooden but three-altar church was erected.

In 1681 Lord Starost Stanisław Szembek was cured miraculously, and in gratitude built the brickwork-and-masonry Baroque Church of the Visitation, which has come down to the present times. Zielenice became an important local centre for pilgrimage.

By the 18th century the Shrine at Zielenice was already famous and very well appointed. It enjoyed an interesting link with the Observatines of Cracow, who following their model at Kalwaria Zebrzydowska, installed a Way of the Cross at Zielenice.

The period under the Partitions (1795-1918) brought hard times to Zielenice. Pilgrimages declined drastically and the valuable votary offerings were given away for patriotic causes. The estates, foundations and private endowments were confiscated by the Partitioning Powers. However the cult of Our Lady managed to survive, and there were over 1,000 miracles recorded in the Book of Cures.

In modern times, from the beginning of the 20th century right through until 1939 with a continuation after the Second World War, there has been a revival of interest in the Shrine, which has grown in importance. In 1979 the Bishop of Kielce entrusted the care of the Parish and Shrine to the Orionist Fathers, members of a religious congregation known as the Little Work of Divine Providence. In 1983 the icon of Our Lady of Zielenice was solemnly crowned by His Holiness Pope John Paul II during one of his official visits to Czêstochowa.

The Shrine of Our Lady at Zielenice is an attractive local monument to the Polish Baroque Sarmatian culture and enjoys a constant stream of pilgrims, who come mostly from the central part of Lesser (Southern) Poland. It is a favourite religious destination for young people. Zielenice is under the care of the historic conservation services.